

CHARLES FOSTER

JAKO
ČLOVĚK

40 000 let
dobrodružství lidského vědomí

audiolibrix

„*Jako člověk* je dílo zarostlého génia, který má neuvěřitelnou šířku záběru, používá humor s odvážným šmrncem, předkládá fantasticky originální argumenty a především píše s bezkonkurenční vnitřní odvahou. Je to jedna z nejzajímavějších knih, co jsem kdy četla.“

Jay Griffiths, autorka knih *Why Rebel?* a *Wild: An Elemental Journey*

„Od Charlese Fostera čtu všechno a tohle je zatím jeho nejodvážnější dílo. Tato kniha je historický výzkum, sbírka povídek, učebnice úvodu do humoru, svazek vědeckých prací a filozofické pojednání zároveň. To všechno zvládl Charles smíchat a podat s přílohou z náboženského vytržení a jezevíčího trusu. V téhle knize najdete spoustu informací o tom, kdo jste, ačkoli jste o tom do teď nevěděli. Přečtěte si ji.“

Paul Kingsnorth, autor knihy *The Wake*

„Kniha *Jako člověk* patří mezi neoriginálnější průzkumy toho, kdo, co a proč my lidé jsme, které byly v posledních letech zpracovány. Charles Foster píše inspirativně geniálně, a s lehkostí. Ta kniha je dokonalá. Čím více lidí si ji přečte, tím lépe pro nás všechny.“

Larry Dossey, autor knih *One Mind: How Our Individual Mind Is Part of a Greater Consciousness* a *Why It Matters*

„Naprostá bomba. Z mého pohledu kniha roku. A nehledím na ni rozhodně jen tak v sedě, naopak stojím a mávám na všechny kolem, aby si všimli, co všechno nám tohle kouzelné a geniální dílo nabízí. V knize *Jako člověk* najdeme stovky věcí, které všichni nutně potřebujeme zjistit. Je navíc nesmírně dojemná a plná inteligence, sviští napříč stoletími a drží nás při tom pevně v zubech. Charles Foster nás na jejích stránkách vtáhne do tajemného neznáma. Abychom zjistili něco o budoucnosti, potřebujeme se vrátit po stopách naší dávné mysli. S tím se dá začít tady.“

Martin Shaw, autor knihy *Smoke Hole: Looking to the Wild in the Time of the Spyglass*

„Fascinující kniha s neuvěřitelným záběrem a nesmírných rozměrů... Evoluce lidské mysli nás dovede ke spletitému vyšetřování, za jaké by se nemusel stydět ani Sherlock Holmes.“

James Crowden, autor cestopisu *The Frozen River: Seeking Silence in the Himalaya*

„Šílené, geniální a neskutečně obohacující dílo. Kniha *Jako člověk* nabízí vzrušující ponor do naší evoluční minulosti a vtipné a erudované osvětlení toho, proč jsme takoví, jací jsme, a co jsme dřív věděli a uměli, ale během vlastního vývoje to zapomněli. Foster je skutečný moderní polyhistor, který píše důvtipně, s humorem a od srdce. Tuhle knihu budu strkat lidem do knihoven.“

Cal Flyn, autorka knihy *Islands of Abandonment: Life in the Post-Human Landscape*

„Charles Foster sepsal knihu plnou spousty hluboce procitěných informací. Jeho dílo je šokujícím přenastavením našeho chápání vývoje lidské mysli. Foster nám ukazuje, jak se z nás stalo to, čím jsme, a proč ve světě prosazujeme hodnoty, které prosazujeme, a ke všem těmto otázkám přistupuje z úplně nové perspektivy skutečných prožitků. Jeho zjištění jsou zarážející a metaforická síla jeho vyjádření často ohromující. Kéž bych tuhle knihu napsal já. Víc už pochválit nedovedu.“

Carl Safina, autor knihy *Becoming Wild: How Animals Learn to be Animals*

„Charles Foster napsal nenapsatelné a daroval nám tak vhled do jiných světů, který boří všechny dosavadní úhly pohledu. Kniha *Jako člověk* je výzva a zábava zároveň. Až ji dočtete, neuvíдите už v zrcadle nikdy toho samého člověka, co dřív.“

Hugh Warwick, autor knihy *Linescapes: Remapping and Reconnecting Britain's Fragmented Wildlife*

„Tato kniha je hluboká, erudovaná, provokativní, zábavná, nehorázně geniální a moudrá. Hází rukavici přehnaně zjednodušujícímu materialismu, který převládá v současném chápání přírodního světa a člověka jako živočicha. Foster čerpá z pochopení pro animistický paleolit a podporuje tak argumenty pro návrat nedogmatických forem osvícenských hodnot, které by mohly brát vážně emoční rozměr lidské povahy, s cílem navrátit se k původnímu „okouzlení“ a vyjádřit „nesmírný úžas z celého světa“... Velmi excentrické dílo s extrémně širokým záběrem, které má ovšem autor od začátku do konce naprosto pod kontrolou.“

Steve Ely, autor knihy *Englaland*

„Nad okouzující cestou člověka od lovce a sběrače až po dnešek se nás hlouběji zamyslelo jen pár. Profesor Foster nám ve své 40 000 let trvající odyseji, perlící mistrnými odhalenými, umožňuje znovu si prožít naši přírodní minulost, ukazuje nám, o co všechno jsme přišli, a vede nás k šokujícímu uvědomění si, kým ve skutečnosti jsme.“

Sir John Lister-Kaye, nositel Řádu britského impéria a autor knihy
The Dun Cow Rib: A Very Natural Childhood

„V téhle knize jsem si ohnutými růžky označil víc stránek než kterékoli jiné z poslední doby. Je geniálním, vynalézavým a znepokojivým zkoumáním naší zářné a zdrcené podstaty. Fosterova práce nás probere z tupého odcizení od naší vlastní lidskosti a přivítá nás mezi taji a záhadami, které skýtá někam patřit. Jde o velmi bohaté dílo, které vyžaduje pečlivou četbu.“

David George Haskell, finalista soutěže o Pulitzerovu cenu a autor knihy
The Forest Unseen: A Year's Watch in Nature

„Sebevražedná četba. Charles Foster se opět pustil do míst, kam by se většina z nás neodvážila, a vrátil se z nich s knihou, která je vášnivá a něžná, hluboce moudrá a nesmírně vtipná.“

Helen Jukes, autorka knihy *A Honeybee Heart Has Five Openings: A Year of Keeping Bees* (v češtině vyšla jako *Srdce včely má pět komor: Jak jsem se stala včelařkou*)

„Jen opravdový blázen, posedlý smyslovou představivostí hraničící s jasnožřivostí a znepokojivou touhou po fyzické nepohodě, s prazvláštním darem nalézt si cestu do jiných forem vnímání, by podstoupil tak neskutečnou řeholi, nořil se hlouběji a hlouběji jako badatel zkoumající prolákliny v jeskyni vlastní duše a probouzel prastaré spící duchy, aby odhalil, jak hluboce strašidelná je ve skutečnosti naše současná existence.“

David Abram, autor knihy *Becoming Animal: An Earthly Cosmology*

JAKO ČLOVĚK

40 000 LET
DOBRODRUŽSTVÍ LIDSKÉHO VĚDOMÍ

CHARLES FOSTER

JAKO ČLOVĚK
40 000 let dobrodružství lidského vědomí
BEING A HUMAN © Charles Foster, 2021

Překlad: Anna Petráková
Sazba a obálka: Simona Ullspergerová
Odborná korektura: Oldřich Poděbradský
Odpovědná redaktorka: Kateřina Hošková
Redakce děkuje Katedře sociální a kulturní antropologie
FHS UK za spolupráci.

Vydalo nakladatelství Audiolibrix
Makovského 1334/26, Řepy, 163 00 Praha 6
v roce 2022 jako svou 21. publikaci

Připomínky: audiolibrix.cz/pripominky
Detail titulu: audiolibrix.cz/clovek
Objednávky knih: audiolibrix.cz/objednavky

Při diskusi o knize použijte hashtag #clovek
Kniha je dostupná také jako audiokniha
na audiolibrix.cz/clovek

České vydání © Audiolibrix s.r.o. 2022
Všechna práva vyhrazena
audiolibrix.cz/nakladatelstvi

Žádná část této publikace nesmí být kopírována
a rozmnožována za účelem rozšiřování v jakékoliv formě
či jakýmkoli způsobem bez písemného souhlasu vydavatele.

ISBN 978-80-88407-40-9 (hardback)
ISBN 978-80-88407-41-6 (epub)
ISBN 978-80-88407-60-7 (pdf)

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

Mým milovaným rodičům s nadějí, že dokážeme nalézt
společný jazyk, kterým bychom mohli hovořit o tom
nesmírném dobrodružství, jakým je kniha *Jako člověk*.

Hledám tvář, kterou jsem měl před stvořením světa.

W. B. Yeats

OBSAH

Poznámka autora	13
Část 1: Mladý paleolit	23
Zima	25
Jaro	90
Léto	148
Podzim	170
Část 2: Neolit	183
Zima	185
Jaro	214
Léto	239
Podzim	260
Část 3: Osvícenství	273
Epilog	307
<i>Poděkování</i>	<i>308</i>
<i>Odkazy</i>	<i>313</i>
<i>Doporučená četba</i>	<i>348</i>
<i>Zdroje, z nichž se v překladu cituje</i>	<i>359</i>

POZNÁMKA AUTORA

Málokdo z nás tuší, co jsme to vlastně za stvoření.

Jestliže nevíme, kdo jsme, jak bychom mohli tušit, jak se máme chovat? Jak můžeme vědět, co nám přinese štěstí? Díky čemu se nám bude dařit? Tato kniha je pokusem zjistit, kdo vlastně my lidé jsme. Pro mě je to důležité téma, protože navzdory tomu, co tvrdí mé děti, jsem člověk.

Řekl jsem si, že když zjistím, odkud pocházím, osvětlí mi to třeba i to, kdo jsem.

Kompletní historii lidstva pojmout nedokážu. Nedokážu dokonce pojmout ani celý svůj život. Rozhodl jsem se proto zabývat třemi stěžejními obdobími a ponořit se do vjemů, míst a myšlenek, které jsou pro tato období charakteristická. Jde o dlouhodobý myšlenkový i nemyšlenkový experiment odehrávající se v lesích, ve vlkách, na vřesovištích, ve školách, na jatkách, v primitivních chatkách, nemocnicích, řekách, na hřbitovech, v jeskyních, na farmách, v kuchyních, mezi těly vran, v muzeích, na plážích, v laboratořích, středověkých hodovních síních, baskických jídelnách, na honech na lišky, v kláštorech, opuštěných městech na Středním východě a mezi karavanami šamanů.

Prvním z těchto období je mladý paleolit (zhruba před 35 000 až 40 000 lety), kdy vznikla tzv. behaviorální modernita. To označení je matoucí. Jak si ukážeme, chovají se dnes lidé úplně jinak než lovci a sběrači v období mladého paleolitu, ačkoli myslí a cítí stejně. Co přesně znamená „behaviorální modernita“ a kde se vyvinula, je velmi sporné. Pro potřeby mojí práce na tom ale nesejde.

Lovci a sběrači byli (a těch několik málo přeživších často jsou) kočovníci, důvěrně, zbožně a často extaticky propojení se širými pláněmi a řadou rostlinných a zvířecích druhů. Žili dlouho, povětšinou se jim vyhýbaly nemoci a existuje u nich velmi málo důkazů o mezilidském násilí. Usídlení jim povětšinou nehrozilo, a i kdyby ano, nelákalo by je. Proč se cpát celý život sušenou potravou, když se můžete popásat u nekonečného, šťavnatého a neustále se obměňujícího bufetu?

Vlastnit něco víc než pazourek nebo měšec ze šourku soba karibu nebylo zvykem. Když člověk věděl o pomíjivosti věcí tolik, co naši tehdejší předci, bylo naprosto nesmyslné prosazovat nějaké vlastnictví. Svět není něco, co by se dalo vlastnit, a navíc měli za to (na rozdíl od nás), že by se člověk neměl chovat v rozporu s jeho fungováním.

Byly to časy plné volna. Lovit ani sbírat se nedá od rána do noci. Proto si myslím, že to byly i časy plné úvah, příběhů a snahy porozumět světu. Nejstarší umělecká díla, na stěnách jeskyní v jižní Evropě, patří k těm nejlepším, která kdy vznikla. Zároveň jsou těžce uchopitelná a jinotajná.

Těm, kdo by namítali, že je to romantické a vznešené divošství, bych prozatím vzkázal jen to, že si nemyslím, že by se proti obviňování z romantičnosti bylo třeba nějak hájit. Označení „romantický“ není urážka. Naopak. Romantikové jen při tvorbě vlastního pohledu na svět berou v úvahu více aspektů než jejich oponenti.

Druhým obdobím je neolit, jehož začátek bývá tradičně datován do doby před 10 000 až 12 000 lety a konec splývá s počátkem doby bronzové před nějakými 5 300 lety. Časové zařazení je sporné a přechod mezi jednotlivými obdobími se značně liší podle oblasti. Mezi jednotlivými érami tedy neexistují jasně stanovené hranice.

Někteří lovci a sběrači se začali vždy na určitou část roku usídlit a po zbytek roku i nadále kočovali. Bezpochyby začali i obdělávat půdu, možná do ní například sázeli stromy s oblíbenými plody, a to dlouho před vznikem jakéhokoli systematického zemědělství. K rozdělení nicméně nakonec rozhodně došlo. Kočovníci přestali

kočovat. Jejich svět se z geografického hlediska zmenšil. Nemuseli už znát takové množství druhů zvířat a rostlin a nějakým způsobem s nimi pracovat. Vystačili si (a časem si *museli* vystačit) se znalostí krávy (tedy ochočených, zakrslých praturů) na poli za chatrčí a jedním druhem zvláštní traviny s velkými semeny. Netrvalo dlouho (pár tisíc let) a ochočené a zakrslé bylo brzy úplně všechno, včetně lidí. Vztah k přírodě se změnil z úžasu a závislosti na absolutní kontrole nad pár metry čtverečními a několika málo druhy.

Člověk sice v neolitu propadl stavu namyšlené kontroly nad vším, realita byla nicméně úplně jiná. Pod kontrolou byl naopak *on sám*. Musel se zdržovat v osadě, a proto i sklízet úrodu. Usazení s sebou neslo vznik politiky, hierarchie a člověkem formulovaných zákonů. Zkrátila se doba dožití. Rozmohl se mor. Začalo docházet k poškození kosterní soustavy pod nápoem neustálého zvedání těžkých břemen a další dřiny. Prasečí otrokáři a sekáči obilí byli sami zotročeni a „pokosení“. Střídání ročních období lidi dříve pohánělo, teď je začalo ničit. Pravidla nabídky a poptávky je tyranizovala, místo aby je obohacovala. Volný čas náhle zmizel. Namyšlenost člověka nakonec vždy dožene, jen se zeptejte Řeků. Velké příběhy mladého paleolitu byly kodifikovány a osekány k obrazu duchovních. Tak vznikly příběhy ze Stonehenge. Kodifikace a omezování rdousí mysl. Myšlenky byly zahnané do ohrádky jako ovce. Stopy utahování řemenů jsou patrné i v umění. Neolitická díla nejsou tak úžasná, propracovaná a podnětná jako jejich předchůdci z období mladého paleolitu. V neolitu jsme začali být nudní a ubozí.

Poslední období, ve kterém se navzdory určitému ráznému odporu stále ještě nacházíme, nese ironický název osvícenství. V osvícenství pokračovala a dostala systematickou formu revoluce, která započala v neolitu. Žádosti o rozvod člověka s přírodou, podané v období neolitu, bylo vyhověno. Prozatímní rozhodnutí o rozvodu tvořily spisy Descarta a to definitivní pak podepsal Kant. Výsledkem byla postupná ztráta duše. Do té doby (ano, i v abrahámovském mono-teismu) v sobě nějaký druh duše nosilo vše. Aristoteles na tom trval,

východní pravoslavná církev o tom nezapochovala ani na vteřinu, svatý Tomáš Akvinský z toho pro katolíky učinil část kanonického práva, kabalisté si to kompletně sepsali a súfisté to vyjádřili tancem.

Osvícenství vyhnalo duši za hranice ne-lidského světa. Z vesmíru se náhle stal stroj, který neřídila ztělesněná podstata, ale přírodní zákony. Zákony jsou mnohem nezajímavější než podstata. Osvícenství začalo jako revoluce v hlavách křesťanů, takže lidem bylo ještě nějakou dobu umožněno si duše ponechat. Dlouho ale ne. Brzy se z nás stala kolečka v soukolí obrovského stroje. Slogan „vztek na stroje“ poukazuje na naprosto přesné porozumění tomu, co se děje už od 17. století.

Darwin tuto katastrofu snad trochu zmírnil. Připomněl nám, že jsme součástí přírody, což bylo hlavní myšlenkou mladého paleolitu. Kdybychom tuhle myšlenku tenkrát správně pojali, mohla se zrodit tolik potřebná pokora. Ve výsledku se ale tato část Darwinova poselství proměnila v cynickou a nebezpečnou degradaci. Jeho výroky o tom, že lidé jsou jen „kolečka v obrovském stroji“ byly (chybně) interpretovány tak, že existuje jen hmota, a na ničem tedy nezáleží. To byl recept na nízké sebevědomí a bezdůvodné ničení životního prostředí. Zabít něco, co má duši, je spíš špatné, na rozdrčení stroje ale nic jednoznačně amorálního není.

Začalo být dostatečně logické (a navíc v souladu s darwinistickým označením soutěže jako paliva motoru světa) vnímat lidi jako příslušníky modelu člověka ekonomického (*homo economicus*). Dlouho byli, v nejrůznějších variantách, člověkem božským (*homo deus*). Jedním z nejjasnějších (a rozhodně nejzvučnějších a nejvíce *definujících*) znaků behaviorálně moderního člověka je v archeologických záznamech náboženství. Jakmile při vykopávkách objevíte jasné důkazy praktikování náboženství, narazili jste na moderního člověka.

A teď zmizel Bůh. Zůstala jen hmota, i z nás byla jen hmota. Z přírody se stala, stejně jako z nás, krvelačná bestie, ze které ovšem šlo pod pevným vedením vycvičit plnohodnotného cirkusového lva.

Jediným měřítkem hodnoty byly v tomto novém světě ekonomické ukazatele. Spletité, starodávné, srdceryvně nádherné přírodní komunity už neexistovaly. Na jejich místo nastoupily *přírodní zdroje*. Ta myšlenka už je dnes tak hluboce zakořeněná, dokonce i v debatách konzervativců, že už nás ani nerozčiluje. Proč bychom měli zachovávat louky a pláně? Jediná odpověď, kterou jsme schopni slyšet, je, že mají finanční hodnotu.

Vzhledem k tomu, do jaké hloubi vitálních orgánů naší kultury už metastázovalo osvícenské zredukování, je naší jedinou nadějí pravděpodobně osvícenství samotné. Základem původního osvícenského hnutí byl skepticismus a tvrdý empirismus. Ve svatostáncích moderního osvícenství, jako jsou kanceláře pojistných matematiků nebo biologické výzkumné laboratoře, nenajdeme ani jedno. Skepticismus a empirismus nám ale mohou, a dokonce musí, pomoci obnovit to původní okouzlení. Kdybychom k *něčemu*, ať už je to hvězda, malé dítě nebo plastový kelímek, dokázali zaujmout dostatečně skeptický a empirický přístup, zjistili bychom, že je to stěží pochopitelné, tajemné, úchvatně prazvláštní, boří to všechny kategorie, které jsme si kdy vytvořili, a žádá si to poetickou, matematickou, emoční i fyzickou reakci. Když se skepticismus a empirismus použijí správně, odhalí nám, jak moc je svět zázračný. A tento zázrak můžeme prozkoumat jedinečně za využití veškerých svých zdrojů: intelektuálních, smyslových, a ano, i duševních.

Toto není žádné protiosvícenské pojednání. Zdaleka ne. Je to úpěnlivá prosba o to, aby se osvícenství pečlivě a upřímně zhostilo úkolu, který si stanovilo v 18. století. Je to pokus o vyproštění osvícenství ze spárů svého samozvaného velekněze (vědeckého fundamentalisty) a zároveň pokus přimět ho nebojácně a bez předsudků pohlédnout na přírodní a lidské světy. Kdyby to udělalo, připojilo by se k Nielsu Bohrovi (který demonstroval, že nejistota není selhání vědy, ale součást samotné konstrukce vesmíru), Werneru Heisenbergovi (který věděl, že objektivita ve vědě je nemožná, protože veškeré pozorování je zabarveno vztahem mezi pozorovatelem

a pozorovaným) a šamanským malířům z mladého paleolitu (kteří stejně jako Darwin věděli, že hranice mezi člověkem a ne-lidskými entitami je proměnlivá) a jejich vědeckému mysticismu překypujícímu životem. Když se věda správně zaměří na svůj předmět zkoumání, kterým je existence, a ne neurotické potvrzování vlastních domněnek, získá impozantní a tajemné poslání, jelikož existence je impozantní a realita tajemná.

Materiálně vzato jsme bohatší než kdy dřív. Podařilo se nám zbavit celé řady materiálních nedostatků. Přesto je nám ontologicky zle. Cítíme, že jsme důležití tvorové, ale nemáme tu důležitost jak popsat. Většina z nás zavrhuje ten nehorázný fundamentalismus, jak náboženský, tak světský, který nám poskytuje laciné a jednoduché odpovědi na otázku: „Proč žiju?“ Žádný lovec v mladém paleolitu by při pohledu do nebe neurazil bohy úvahou, že by je mohlo být možné shrnout do pár strohých prohlášení konzervativního protestantismu.

Současnému životu jsme až směšně špatně uzpůsobeni. K jediné snídani sníme tolik cukru, co by do sebe člověk v mladém paleolitu dostal za rok, a trápíme se tím, proč máme cukrovku a zanesené tepny a vře v nás příliš mnoho energie. Za rok toho nachodíme, co lovec v mladém paleolitu za den, a říkáme si, proč asi vypadáme jako bečka sádla. Mozky, které jsou navrženy na neustálou ostražitost vůči vlkům, oddáváme televizi a lámeme si hlavu nad tím, proč jsme pořád tak nespokojení. Necháme se vést prospěchářskými sociopaty, co by v lese nepřežili ani den, a nejde nám do hlavy, proč jsme jako společnost v tak zbídačeném stavu a máme o sobě tak nízké mínění. Ačkoli nejlépe fungujeme v rodinách a společenstvích o maximálně sto padesáti členech, volíme život v ohromných aglomeracích a nemůžeme pochopit, odkud se stále bere ten pocit odcizení. Naše vnitřnosti jsou stavěny na přírodní bobule, losí maso a houby a nám pořád není jasné, proč se tytéž vnitřnosti bouří proti organofosfátům a herbicidům. Jsme teplokrevní a nerozumíme tomu, proč se náš metabolismus bouří proti tomu, že jsme svoji termoregulaci svěřili budovám. Jsme divocí a uzpůsobení neustálému nadšenému

kontaktu se zemí, nebem, stromy a bohy a říkáme si, co nám přijde nedokonalého na životě založeném na předpokladu, že jsme pouhé stroje, stráveném v centrálně vytápěných, elektricky osvětlených skle-
nících. Máme mozky velice nákladně vytvarované a rozvinuté na utváření vztahů a nedokážeme pochopit, proč jsme nešťastní v ekonomické struktuře vystavené na předpokladu, že fungujeme jako ostrovy obehnané hradbami, které spolu vzájemně nesplývají a ani by splývat neměly. Jsme lidé, kteří potřebují příběhy zrovna tak jako vzduch, a dostává se nám jedině příběhů o pochmurné a depresivní protichůdnosti volného trhu.

Tato shrnutí současného stavu světa jsou samá otřepaná klišé. Jejich souvislost s posledními zhruba 40 000 lety historie lidstva už ale tak ohraná není.

Toto je cestopis. Cesta v něm popsaná vede do minulosti a mapuje pokus zjistit, kdo jsme, co to znamená *já* a co má minulost společného s tím, co z nás je dnes. Je to pokus jednoho člověka toto spojení *pocítit*. Je to příběh o tom, jak jsem se pokusil proměnit v lovce, sběrače, farmáře a osvícenského redukcionistu. To všechno v zoufalém hledání odpovědi na otázky, kdo vlastně jsem, jak bych měl žít a jakého tvaru nabyde vědomí, když ho naskládáme do lidského těla.

Řekl bych, že to stálo za to. Rozhodně to byla zábava.

Akademické příručky popisující minulost začínají vždy fakty. Já začínám svými pocity, které se začaly objevovat, když jsem se ponořil, jak jsem to jen dovedl, do nějakého období, myšlenky, lesa nebo třeba řeky.

V prehistorii i osvícenské době přece také měli lidé *pocity* a my bychom ta období měli lépe akademicky zmapovaná, kdybychom si mohli přesněji představit, co cítili.

Nic není zajímavé pouze z historického hlediska. Zkoumání let, během kterých jsme se utvářeli, pak už vůbec ne. A ty roky neskončily, naopak. Stále žijeme pod nadvládou tohoto období. Osobně nejlépe vycházím s vyloženě paleolitickými přáteli (těmi, kteří nerozlišují,

kde končí oni a začíná zahrada), ale nějaké paleolitické reflexy má většina z nás, minimálně v časných ranních hodinách. Naše krotkost a touha po škatulkování, ovládání a řízení jsou neolitické a ničí nás samotné i všechno, na co sáhneme. Ne všechny neolitické vlastnosti jsou ale jenom špatné. Z neolitu pramení i touha hýčkat a živit zemi. Psy nebo koupací misky pro ptáčky kupují jen neolitičtí lidé.

Zároveň tato kniha není manuál. Nenajdete v ní recepty na sobí frikasé, tipy na vzory legín z husí kůže ani návod, jak přenášet oheň v *klubku plísňě*, vytvořit si sekeru navázáním pazourku na klacek nebo vztyčit menhir. Stejně tak nejde o záznam systematických pokusů zrekonstruovat způsob života v dobách minulých. Na to všechno už existuje spousta knih a webových stránek.

Nejsem archeolog ani antropolog, přesto jsem se pokusil zaznamenat veškerá fakta správně (nebo je alespoň neuvádět špatně) a nedezinterpretovat nic, na čem se akademická obec nějakým způsobem shoduje. Několik vůdčích představitelů prehistorické archeologie a antropologie si na mě ochotně udělalo čas, trpělivě zodpovídali mé otázky a snažili se mě usměrnit. Jsou vyjmenováni v kapitole Poděkování na konci knihy. Pokud se jim to v některé oblasti, kde by to bývalo bylo možné, nepodařilo, je to čistě má chyba. Je nicméně nutné uvědomit si, že velmi často žádné správné odpovědi na otázky týkající se prehistorie lidstva neexistují. Obrovský prostor dostávají v této oblasti názory, a ty jsou, jak jsem zjistil, ovlivněny povahou a životním příběhem dané osoby úplně stejně jako tím, co se kdy podařilo vykopat. To samozřejmě platí pro většinu akademických oblastí, v prehistorické archeologii je to ale možná patrnější.

Konverzace v části o osvícenství jsou poskládané z mnoha rozhovorů, které jsem vedl s mnoha lidmi v průběhu mnoha let. Pana Profesora, Shakespearologa i Fyziologa byste na oxfordských chodbách hledali marně. Nebo jsou právě naopak všude. Stejně tak jsou všude a nikde pedofil Steve a jeho kamarádi vrahové, neo-neolitický křesťanský farmář Giles i kapitalistický vedoucí honu na lišku.